

ОГЛЯДИ ДЖЕРЕЛ І ДОКУМЕНТАЛЬНІ НАРИСИ

О. Б. Пащенко

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПОЛЬЩІ Й ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ 1919-1939 рр.

(за документами ЦДАВО України)

У Центральному державному архіві вищих органів влади і управління (ЦДАВО) України зберігаються документи, що всебічно висвітлюють історію створення й діяльності українських жіночих організацій на еміграції. Вони відклалися у ф. 3993 Український жіночий союз в Чехословаччині, м. Прага (11 справ за 1923-1937 рр.), ф. 3963 Філія Національної ради українських жінок в Чехословаччині, м. Прага (75 справ за 1919-1939 рр.); ф. 3994 Українська жіноча спілка допомоги козаку (13 справ за 1920-1928рр.) та ф. 3096 Товариство "Союз Українок", м. Тарнів, Галичина (19 справ за 1921 р.). Інформація про стан та діяльність цих організацій зустрічається і в інших фондах. Так, у ф. 3889 Русова Софія Федорівна. Професор Українського педагогічного інституту, Українського інституту громадознавства в м. Празі є матеріали про діяльність Національної ради українських жінок (НРУЖ), документи різноманітних конференцій і з'їздів (оп. 1, спр. 12, 13). До складу ф. 4007 Шаповал Микола Юхимович, генерал армії УНР входять документи про роботу товариства "Союз Українок" (оп. 1, спр. 26, арк. 12-29); документи ф. 3830 Приходько Віктор Кіндратович, член Української Центральної Ради, міністр фінансів Директорії УНР, професор Української господарчої академії в Подєбрадах відображають діяльність "Українського жіночого союзу" (оп. 1, спр. 59). Документи про українське жіноцтво на еміграції є складовою частиною ф. 4465 Колекція окремих документальних матеріалів українських емігрантських установ, організацій і різних осіб (оп. 1, спр. 1029, 1087).

Переважна частина документів усіх цих фондів - статuti різних організацій і товариств українських жінок, протоколи їхніх зборів, звіти про діяльність, матеріали всіляких зібрань, статті членів організацій, акти, касові книги, списки, листування. Багато з них написано олівцем або ж надруковано на машинці на папері різного формату й кольору. На жаль, текст багатьох документів з роками згасає. Поряд із документами українською мовою зустрічаються й іншомовні. Так, матеріали міжнародних з'їздів, конгресів і конференцій на 90 відсотків написані й надруковані іноземними мовами - чеською, польською, французькою, англійською, німецькою, італійською (ф. 3963, оп. 1, спр. 4-9).

Документи свідчать, що у Кам'янці-Подільському на з'їзді українських жінок було засновано Національну раду українських жінок (далі - НРУЖ), головним завданням якої було визначено проведення міжнародної національно-пропагандистської української акції. Невдовзі більшість членів цієї організації з політичних причин була змушена емігрувати.

Головним скупченням еміграції стала Прага, частково й Подєбради. Українські жінки брали найактивнішу участь у суспільному житті на еміграції. Передусім жіноцтво подбало про свою організацію на чужині. В європейських столицях - у Берліні (1924), Відні та Римі (1923), Празі (1924) виникли філії НРУЖ, які почали опікуватися питаннями об'єднання українських жінок для роботи як у міжнародних жіночих організаціях, так і серед свого громадянства..

У 1919 р. НРУЖ було прийнято до Інтернаціональної ради жінок, яка об'єднувала представниць більш як 50 націй. Вступ до неї НРУЖ сприймався як велике досягнення її членів, перед якими відкривалися широкі можливості для проведення національної акції. В Інтернаціональній раді українки проводили національно інформативну роботу, налагоджували стосунки з жіночими організаціями різних країн.

Особливо інтенсивним і довготривалим було співробітництво українського жіноцтва з Міжнародною жіночою Лігою миру й свободи. Ще 1920 р. була заснована окрема українська секція цієї Ліги. Роком пізніше вона вже брала участь у жіночому конгресі у Відні. На ньому українки були офіційно прийняті до Ліги. Надалі українки брали участь майже в усіх її конгресах та нарадах (ф. 3963, оп. 2, спр. 7). Представники української секції Ліги брали участь у конференції в Празі (1929 р.), VII Міжнародному конгресі в Греноблі (1932 р.) (ф. 3963, оп. 2, спр. 8, арк.10-12), IX Конгресі Ліги в Лугачовицях (1937 р.).

Українки стали активними учасницями інших міжнародних з'їздів. На Інтернаціональному з'їзді жіноцтва 1920 р. в Амстердамі виступили з промовами українські делегатки Г. Чикаленко-Келлер та М. Зархі. 12-20 травня 1923 р. у Римі відбувся IX Міжнародний конгрес Інтернаціонального союзу за виборче право жінки. Програма конгресу включала такі питання: оплата праці й право на неї; питання моралі сучасної жінки; національність заміжньої жінки; економічне становище жінки, діти шлюбні і позашлюбні. Від українських організацій і товариств на конгресі були присутні: С. Русова, Ю. Зеленівська, Н. Онацька, М. Липовецька. Серед основних завдань, до розв'язання яких вони прагнули, були такі: прийняття українських організацій до Союзу, пропаганда української справи й організація допомоги українкам з боку "інтернаціонального" жіноцтва. Практичним результатом діяльності українських делегаток було заснування Комітету інтернаціональної допомоги українській жінці (ф. 3963, оп. 1, спр. 5, арк. 53-54).

20-28 травня 1924 р. представниці українського жіноцтва взяли участь у Міжнародному жіночому конгресі в Копенгагені, на якому розглядалася, серед іншого, справа української діячки Ольги Басараб, замордованої в польській в'язниці (ф. 3963, оп. 1, спр. 7, арк. 144-149).

Українські жінки-емігрантки були активними учасницями й тих з'їздів і конференцій, що проводились на теренах України, зокрема Всеукраїнському жіночому з'їзді 1921 р. у Львові (ф. 3963, оп.1, спр.18).

Найактивніше працювала і найдовше проіснувала, порівняно з іншими українськими жіночими емігрантськими організаціями, філія Національної ради українських жінок у Празі.

Роль провідного осередку українського життя за межами батьківщини Прага почала відігравати від 1921 р. У місті було організовано українські вищі школи. Стипендії, які уряд ЧСР надавав українським студентам, притягували їх до Праги. У 1924 р. до Праги було переміщено з Відня Український вільний університет. 1922 р. організовано Українську господарчу академію, 1923 р. - Високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова і Студію класичного мистецтва. У зв'язку з напливом багатьох науковців і висококваліфікованих фахівців тут виникало чимало культурних, наукових, професійних організацій. Філію Національної ради українських жінок було організовано у Празі 1924 р. Спочатку вона об'єднувала "Громаду студенток України", "Жіночий союз", а також "Союз християнок" з Подебрад. Філія НРУЖ у Празі з огляду на тодішній стан жіночого руху дещо змінила статут НРУЖ, прийнятий у 1919 р. (ф. 3963, оп. 1, спр. 1, 2). Вона ставила

перед собою завдання об'єднання українських жінок на еміграції, співпраці з жінками ЧСР та ін. (ф. 3963, оп. 1, спр. 16, арк. 10).

Головним виявом діяльності філії в перші роки було розголошення справжнього становища України та її народу. Для цього використовувалися передусім міжнародні конференції та з'їзди. НРУЖ протестувала проти різного роду переслідувань українського народу й зверталася до всесвітньої opinio для охорони його прав. Таких заяв і протестів було складено й розіслано близько 50, у тому числі проти голоду в Україні, проти польських переслідувань у Галичині, проти вбивства С. Петлюри та ін. (ф. 3963, оп. 1, спр. 51, арк. 1-2). У житті української еміграції НРУЖ відігравала чималу роль, передусім допомогала молоді, жінкам, дітям, налагоджувала відносини з чехословацькими й українськими жіночими організаціями, всіляко сприяла поліпшенню побуту й умов життя української жінки. НРУЖ співпрацювала з "Товариством робітниць", яке допомагало жінкам із працевлаштуванням (ф. 3963, оп. 2, спр. 9). Зверталася увага на проблеми української молоді, студентства, юнакам і дівчатам допомагали здобувати вищу освіту, їм надавалася матеріальна допомога. Рада підтримувала тісні зв'язки із "Громадою студенток України" у Празі (ф. 3963, оп. 1, спр. 8, арк. 29-29 зв.). Малозабезпеченим дівчатам надавали допомогу одягом, грошми, продуктами харчування. Тривалий час НРУЖ опікувалася також Українським гуртком юнаків "Пу-Гу". Безпосередньо за підтримки С. Русової гурток "Пу-Гу" влаштовував різноманітні вечори, засідання, "вечори настроїв" для дітей та юнацтва (ф. 3963, оп. 2, спр. 36). Невдовзі Український гурток юнаків "Пу-Гу" продовжив свою діяльність уже як самостійне товариство (ф. 3963, оп. 2, спр. 29).

Найбільшу увагу члени НРУЖ приділяли становищу українських дітей на еміграції. До міжнародних конференцій, з'їздів і конгресів делегатки від Ради дуже ретельно готували матеріали про становище дітей: проводилося анкетування серед сімей емігрантів та в дитячих притулках, готувалася інформація про умови життя дітей та їх навчання (ф. 3963, оп. 2, спр. 49).

Українські жінки зуміли організувати допомогу дітям з боку скандинавських держав (ф. 3963, оп. 2, спр. 15). Кошти, отримані від різних організацій і окремих осіб, Рада розподіляла між дитячими притулками та малозабезпеченими й багатодітними сім'ями. Тривалий час Рада опікувалася дитячим будинком для українських сиріт у Подебрадах. Дітей, які перебували в цьому закладі, забезпечували їжею, одягом. Проводилися заняття, на яких дітям викладали предмети та курси початкової школи. Крім того, організовувалися дитячі ялинки, вечорниці, національні свята. Так, 7 квітня 1935 р. у притулку було організовано свято пам'яті Тараса Шевченка (ф. 3963, оп. 2, спр. 36, арк. 23). На засіданні НРУЖ 26 лютого 1929 р. було прийнято рішення про передачу справи опікування дитячим притулком в Подебрадах новоутвореному місцевому комітету (ф. 3963, оп. 2, спр. 4, арк. 3). Але протягом ще багатьох років названа філія Ради брала участь в організації роботи притулку.

Опікувалася НРУЖ і дітьми з малозабезпечених сімей. Їм допомагали одягом, грошми, влаштовували до навчальних закладів, для них організовували свята та ялинки. У свою чергу, на свята діти ставали учасниками вистав, читали вірші, співали та ін. До того ж, вони самі розмальовували програми вечорів та запрошення (ф. 3963, оп. 2, спр. 36, арк. 1-39).

На свято Різдва в Празі та інших містах НРУЖ разом з іншими українськими організаціями влаштовувала ялинки з подарунками. На Великдень для дітей також проводилися відповідні свята - "Українська дитяча крашанка" та "Червоно яєчко" (ф. 3963, оп. 2, спр. 36, арк. 35). Під час літніх канікул у м. Модржанах діяла Українська дитяча

колонія, де відпочивали діти з притулків (ф. 3963, оп. 1, спр. 11, арк. 4-5). Співпрацювала НРУЖ і з навчальними закладами Чехо-Словаччини. Так, надавалася допомога учням Української реформованої реальної гімназії в Ржевницях (ф. 3963, оп. 1, спр. 11, арк. 3). Тісні стосунки Рада підтримувала з товариством "Українська рідна школа" (ф. 3963, оп. 2, спр. 10, арк. 2-7).

У 30-х рр. увагу Ради привернула деукраїнізація серед дітей української еміграції. Було розпочато активну роботу проти цього явища. З цією метою проводилася інформаційно-роз'яснювальна робота серед батьків, організовувалися курси з українознавства, дитячі вечірки (ф. 3963, оп. 2, спр. 51, арк. 4-5). При цьому наголошувалося на важливості збереження національної самобутності у важких умовах еміграції.

Рада українських жінок ніколи не працювала осібно від багатьох інших організацій української еміграції. Підтримувалися тісні зв'язки із Союзом українських пластунів-емігрантів, організації запрошували одна одну на свої з'їзди та засідання, велося жваве листування (ф. 3963, оп. 2, спр. 33, арк. 32, 73). У справах ф. 3963 - Філія Національної ради українських жінок у Празі - збереглося багато оголошень, повідомлень про вечори, збори, засідання, які проводила НРУЖ. Ці повідомлення розсилалися до різних українських та чеських організацій і товариств, окремих осіб (ф. 3963, оп. 2, спр. 34, 35). Усі ці організації, в свою чергу, також запрошували членів Ради на свої збори та вечори. Одним із таких заходів стала підготовлена Товариством прихильників Української господарчої академії в Українському технічно-господарчому інституті заочного навчання виставку, а також доповідь голови Товариства доцента О. Почковського на тему "Українознавство в Канаді в його минулому й сучасному" (ф. 3963, оп. 1, спр. 14, арк. 1). На таких виставках та вечорах члени різних організацій мали можливість спілкуватись, обмінюватись досвідом роботи, налагоджувати стосунки з іншими товариствами - не тільки українськими, а й багатьма іноземними, у тому числі й чеськими. Підтримувалися постійні зв'язки і з організаціями, які працювали на теренах України. Так, НРУЖ тісно співпрацювала з "Союзами українок" у Львові та Рівному, з жіночими громадами в Ужгороді й Чернівцях (ф. 3963, оп. 2, спр. 33, арк. 5-6).

Рада пильно слідкувала за політичною ситуацією в Україні. 24-28 грудня 1934 р. у Львові відбулася конференція представників українських політичних партій. Вона ухвалила скликати Всеукраїнський національний конгрес з метою координації діяльності українських організованих сил для захисту життєвих інтересів української нації. Для підготовки конгресу було створено Підготовчий комітет, що територіально складався з двох відділів - львівського і закордонного. Львівський відділ мав забезпечити участь у конгресі представників українського громадянства від західноукраїнських земель та від еміграції в Америці, а закордонний відділ - від української еміграції в Азії та Європі (ф. 3963, оп. 1, спр. 12, арк. 3-4). До складу закордонного відділу входила представниця від НРУЖ С. Русова (ф. 3963, оп. 1, спр. 12, арк. 6).

Члени Ради нерідко виступали на сторінках газет та журналів. Рада активно співпрацювала з такими виданнями, як газета "Український вісник", двотижневик для жіноцтва "Жіноча доля" (ф. 3963, оп. 2, спр. 33, арк. 16) та ін. Збереглися статті О. Русової "Український дитячий притулок у Чорних Чернап'ішах" (ф. 3963, оп. 2, спр. 38), "До українок цілого світу" (ф. 3963, оп. 2, спр. 40), "Голод на Україні" (ф. 3963, оп. 2, спр. 39), допис О. Галаган "Проти диктатури у Польщі і терору у Східній Галичині" (ф. 3963, оп. 2, спр. 43).

Однак у середині 30-х рр. роль НРУЖ перебрала на себе новостворена жіноча організація - Всесвітній союз українок. Він мав своїм завданням об'єднати українські жіночі

організації західноукраїнських земель і еміграції. До його складу входили: центральне українське жіноче товариство "Союз українок" у Львові, "Союз українок" у Рівному, жіночі громади в Ужгороді й Чернівцях, "Союз українок-емігранток" у Польщі, "Союз українок-емігранток" у Румунії, НРУЖ у Празі, "Український жіночий союз" у Празі, "Союзи українок" Америки й Канади (ф. 3963, оп. 2, спр. 2, арк. 1-2). Почесною головою Всесвітнього союзу українок було обрано С. Русову. Союз всіляко прагнув "плекати почуття єдності всіх частин української нації, поділеної кордонами, та боронити інтереси жіноцтва перед власним українським громадянством та іноземним".

На кінець 30-х рр. Національна рада українських жінок у Празі практично припинила свою діяльність. 10 березня 1939 р. було зібрано збори управи НРУЖ у складі: С. Русової (голова), Леонтович (заступник голови), О. Галаган (секретар), М. Макаренко (скарбник) (ф. 3963, оп. 2, спр. 51, арк. 1). Постановою управи діяльність НРУЖ була тимчасово припинена (ф. 3963, оп. 2, спр. 4, арк. 25), всі її документи й літературу ухвалили передати для зберігання Музею визвольної боротьби України в Празі. Було вирішено надрукувати звіт про діяльність НРУЖ за 20 років існування і розіслати його членам Ради (ф. 3963, оп. 2, спр. 51, арк. 1-6).

У цей самий період у Празі діяла ще одна жіноча організація - Український жіночий союз. Уся його діяльність була тісно пов'язана з роботою НРУЖ і в багатьох питаннях перегукувалась. Але мали місце й певні особливості.

Український жіночий союз розпочав свою діяльність 12 червня 1923 р. у Празі і складався з 12 осіб. Через півтора роки в його складі вже налічувалося 60 членів. На 1 березня 1925 р. до його управи входили: голова - З. Мірна, секретар - О. Галаган, скарбник - М. Омельченко, заступник голови - М. Ярема, заступник секретаря - Танашевич (ф. 3993, оп. 1, спр. 1, арк. 3). За статутом метою Союзу були: об'єднання й організація українських жінок на еміграції; праця над національним і політичним усвідомленням українського жіноцтва; приєднання жіноцтва до ідей визвольного жіночого руху; охорона жіночих інтересів; створення осередку українського жіноцтва на еміграції.

У 1929 р. Український жіночий союз було прийнято до Світового жіночого союзу в Женеві. Союз мав також своє представництво в чеській Національній жіночій раді, де його представники плідно працювали в комісії духовної свободи жінки. У чеській жіночій Лізі миру й свободи представниця Союзу головувала в комісії по боротьбі з поширенням наркотиків.

Протоколи засідань управи Союзу (ф. 3993, оп. 1, спр. 2, арк. 22-23) та культурно-освітньої секції (ф. 3993, оп. 1, спр. 2, арк. 4-8), що велися напролюд правильно, докладно відображають зміст засідань. Існував в організації і реєстраційний журнал вхідних та вихідних документів (ф. 3993, оп. 1, спр. 3), збиралися та підшивалися до окремих папок заяви про зарахування до Союзу (ф. 3993, оп. 1, спр. 2), розписки в одержанні грошової та речової допомоги, позик. Окремо зібране й різноманітне листування голови Союзу О. Галаган у 1924 р. (ф. 3993, оп. 2, спр. 6).

З перших днів існування Український жіночий союз опікувався долею жінок в Україні. На користь драматичної артистки Марії Заньковецької і громадської діячки Людмили Старицької-Черняхівської було організовано вечірки. Зібрані кошти надіслали їм в Україну. Грошову допомогу було надано також письменниці й громадській діячці Марії Грінченко (ф. 3993, оп. 1, спр. 1, арк. 3-4). Союз допомагав грошми та речами жінкам і дітям, що перебували в таборах для інтернованих у Польщі.

Але основна робота Союзу була спрямована на допомогу жінкам у Чехо-Словаччині. При Союзі було засновано Товариство жінок з вищою освітою, яке дбало про підтримання українських національних звичаїв. Влаштовувалися національні свята, вечори. Члени Союзу брали участь у підготовці Шевченківських свят, свята утворення Соборної України, вечірки журналістів. Було організовано відзначення "Дня матері". Але робота Союзу не обмежувалася моральною підтримкою жінок. Так, у 1928 р. Союз з метою забезпечення жінок роботою організував швацьку майстерню. Але, через брак помешкань та коштів, майстерня так і не змогла широко розгорнути своєї діяльності (ф. 3994, оп. 1, спр. 4, арк. 1-3). Найбільше Союз опікувався дітьми та студентами, які приїздили отримувати вищу освіту у вузах ЧехоСловаччини. У полі зору Союзу перебували сім'ї, в яких діти знаходились у важких умовах, хворіли. Їх забезпечували необхідним одягом, взуттям, вони отримували грошову допомогу. Найбільш виснажених дітей під час літніх канікул відправляли в села, до сімей українців та чехів. Союз підтримував майстерню для українських студенток, де вони займалися вишиванням, заробляючи таким чином собі на життя.

При Українському жіночому союзі був утворений Комітет допомоги хворим стрільцям армії УНР, який у липні 1934 р. перетворився на окрему організацію. Члени Комітету відвідували цих людей в шпиталях та лікарнях, надавали їм речову й грошову допомогу, приносили харчі й книги.

Пожертви члени Союзу збирали як поміж свого громадянства, так і серед чеського населення. Для цього влаштовувались вечірки, лотереї, відбувалося збирання коштів. Кошти для допомоги хворим емігрантам Союз отримував і від Міністерства здоров'я ЧСР (ф. 3993, оп. 1, спр. 1, арк. 4).

У 1933 р. Український жіночий союз організував у Празі їдальню, яка перетворилася невдовзі, по суті, на осередок суспільного життя. В їдальні, де готувалися недорогі обіди, відбувалися вечори з нагоди свят, безкоштовно годували студентів, новоприбулих біженців з українських земель, безробітних. Тут відбувалися засідання, проводилися вечірки. У приміщенні їдальні функціонувала й бібліотека, що отримувала звідусіль українські видання. Крім них, бібліотека мала й чеську, російську, французьку, німецьку, польську періодику. У бібліотеці налічувалось близько 100 постійних абонентів. У приміщенні їдальні приймалися заяви від громадян, які мали зайвий старий одяг, взуття, білизну. Ці речі Український жіночий союз передавав згодом учням української гімназії в Ржевницях, а також для дитячого притулку в Подебрадах (ф. 3993, оп. 1, спр. 5, арк. 1-1 зв.).

Український жіночий союз у Празі тісно співпрацював із Союзом жінок-християнок у Подебрадах, був членом кооперативу "Самопоміч", Ощадно-позичкового товариства. Він був також членом Українського громадського видавничого фонду, заснованого в Празі 24 квітня 1923 р. (ф. 3993, оп. 2, спр. 2, арк. 116-117). Разом із Видавничим фондом Союз організував 5 травня 1925 р. у Празі виставку творів друку та української художньої графіки (ф. 3993, оп. 2, спр. 2, арк. 114).

Після 1927 р., через погіршення економічних умов в ЧСР, життя української еміграції почало поступово занепадати. Багато установ, по суті, животіло, деякі самоліквідувались. Зв'язки українців з батьківщиною слабшали, число емігрантів з різних причин зменшувалось. На жаль, документи про діяльність Українського жіночого союзу в подальші роки у фондах ЦДАВО України відсутні.

Не менш організованою й плідною була в зазначений період і діяльність українських жіночих організацій у Польщі.

Одне із українських товариств, що розгорнуло активну діяльність на території Польщі, - "Союз українок". Свого часу він був заснований і почав діяти в Україні. З приходом більшовиків "Союз українок" відновив свою діяльність в еміграції, у м. Тарнові. На квітень 1921 р. Союз нараховував 45 членів і поділявся на 3 секції: культурно-освітню, організаційну і господарчу (ф. 3096, оп. 1, спр. 2, арк. 5). За статутом основні завдання товариства полягали в опікуванні питаннями материнства й дитинства, дошкільного виховання; в полі його зору були сироти, інваліди, каліки, вдови; передбачалися також боротьба з проституцією; допомога козацтву. Для здійснення своїх завдань товариство мало право скликати з'їзди та наради, брати участь у міжнародних з'їздах, виступати з різними деклараціями, заявами до державних і громадських установ, підтримувати зв'язки з жіночими організаціями, відкривати інформаційні бюро, бюро праці, засновувати філії, клуби, книгозбірні, їдальні, кооперативи, школи грамотності, видавати часописи, книги, влаштовувати лекції, вистави, концерти (ф. 3096, оп. 1, спр. 3, арк. 16-18 зв.).

Регулярно проводилися засідання президії "Союзу українок" (ф. 3096, оп. 1, спр. 2, 3), на яких вирішувались поточні питання. На загальних зборах (ф. 3096, оп. 1, спр. 1) розглядалися заяви про вступ до товариства (ф. 3096, оп. 1, спр. 5). Обговорювалися зауваження й пропозиції за результатами ревізії каси товариства (ф. 3096, оп. 1, спр. 2, арк. 4-4 зв., 31-31 зв.; спр. 3, арк. 49-49 зв.). Президією було розроблено інструкції для видачі позик з коштів товариства та статут позичкового фонду (ф. 3096, оп. 1, спр. 2, арк. 8-11). При товаристві було створено й допомогову касу, яка мала забезпечувати подання допомоги членам Союзу й українському громадянству загалом шляхом позик та ін. (ф. 3096, оп. 1, спр. 2, арк. 12-16 зв.). Кошти на свої потреби та допомогу Союз отримував від членських внесків, добровільних пожертв, прибутків з вечірок, від продажу художніх виробів (ф. 3096, оп. 1, спр. 2, арк. 5-5 зв.).

Найбільшу увагу товариство приділяло допомозі жінкам та дітям. У травні 1921 р. було засновано дитячу їдальню на 80 місць, де безкоштовно отримували обіди діти з сімей членів Союзу та малозабезпечених сімей емігрантів. Влітку Комітет влаштовував дітей емігрантів до українських шкіл у Галичині. Допомогало дітям і Галицьке товариство "Брат - Брату" (ф. 3096, оп. 1, спр. 2, арк. 20, 25).

У червні 1921 р. "Союз українок" організував майстерню з вишивання та мереження, а в листопаді того ж року - кравецьку майстерню (ф. 3096, оп. 1, спр. 6, арк. 95, 112, 126-127). Жінки, працюючи в цих майстернях, отримували для своїх сімей сталий заробіток.

Товариство проводило роботу з подання допомоги козакам і старшинам армії УНР. Для цього збиралися пожертви серед громадянства, влаштовувались свята. Підтримувати інвалідів, які постраждали внаслідок воєних дій, допомагало Міністерство народного здоров'я і опікування Польщі (ф. 3096, оп. 1, спр. 4, арк. 14-14 зв.).

"Союз українок" брав участь у організації й проведенні національних культурних свят, допомагав в організації днів пам'яті Т. Шевченка, О. Кобилянської та ін. У 1921 р. товариство взяло участь у з'їзді Ліги миру й свободи у Відні. Того ж року делегатка від Союзу стала учасницею Всеукраїнського жіночого з'їзду у Львові.

"Союз українок" тісно співпрацював з жіночими організаціями Польщі, підтримував зв'язки з Орденом сестер милосердя Святої великомучениці Варвари (ф. 3096, оп. 1, спр. 3, арк. 50-55 зв.), надавав грошову допомогу Українському православному братству ім.

Кирила і Мефодія, яке сприяло втіленню в життя ідеї відродження Української Православної Автокефальної Соборноправної Церкви, задовольняло релігійні потреби українського віруючого громадянства (ф. 3096, оп. 1, спр. 6). У містах Воловиці і Олександрів діяли філії "Союзу українок" (ф. 3096, оп. 4, спр. 8).

14 вересня 1920 р. при Головній управі Українського товариства Блакитного Хреста в Тарнові було засновано Українську жіночу спілку допомоги хворим та пораненим козакам Української армії. Того ж дня було скликано установчі збори, на яких обрали комітет Спілки. До його складу увійшли: голова - Завадська, заступники голови - Іваненкова, Тарабан та Кривецька. Члени Спілки працювали в п'яти шпиталях Тарнова, дбали про забезпечення хворих козаків їжею, одягом, книжками, видавали їм одноразову грошову допомогу. З переїздом наприкінці вересня більшості членів Спілки до Станіслава, і там була заснована філія Спілки. Подібна робота здійснювалася і в Кракові та Закопане.

9 березня 1921 р. Українська жіноча спілка допомоги хворим та пораненим козакам Української армії відокремилася від Товариства Блакитного Хреста і надалі вела самостійну роботу - як Українська жіноча спілка допомоги козаку. Її статут було зареєстровано Міністерством юстиції Польщі. На жаль, документів про подальшу діяльність спілки у ЦДАВО України не виявлено.

Жіночі організації на еміграції працювали в дуже важкий час, але це не змусило їх членів відійти від своїх поглядів і набутих традицій. Робота згаданих організацій значно полегшила пристосування української жінки до нових, незвичних для неї умов життя.